

likova pogodan je za filmsku obradu, pa nije čudo da su Bedekovića već utjelovili Fabijan Šovagović i Stevo Žigon, a da je „maloga nitkova” Jurja Špilera alias Geoga Šicera u hvaljenom filmu i seriji *Salaš u malom ritu* utjelovio Miodrag Radovanović.

Ostaje nam na kraju samo čestitati autoru na sjajno napisanoj knjizi. Velikoj knjizi kakvih nema mnogo u našoj historiografiji. Teška tema savladana vrhunskim stilističkim manirama. U namjeri da zahvati sve protagoniste, i one portretirane i one male bitange s ruba, „prljave” batinaše i plaćenike, autorov tekst meandrira kroz gustu rijeku fundiranih podataka. Nikad ne gubeći orijentaciju i čvrsti pravac, Stipančević ovu složenu studiju čvrstim kormilom privodi samom kraju bestijarija.

Ivica Šute

Jurij Felštinski, Mihajlo Stančev, *Treći svjetski rat? Bitka za Ukrajinu*, prijevod s engleskoga Marija Perišić (Zagreb: Stilus, 2022), 303 str.

Dvojica povjesničara, Jurij Felštinski i Mihajlo Stančev, u ovom djelu obrađuju temu rata u Ukrajini. Prvi je specijalist za rusku povijest, a drugi profesor Harkivskoga sveučilišta koji se bavi ukrajinskom poviješću. U predgovoru knjige Felštinski iscrpno politološki analizira poglavito povijest Rusije te njezine geostrateške ambicije od raspada SSSR-a, napose od 1999., kad bivši KGB, a sadašnji FSB, ekspandira u ukrajinske vojno-obavještajne krugove. Zatim vrlo detaljno obrađuje povijest ekspanzije Ruske Federacije preko ratova u Gruziji 2008., ocjenjujući da tadašnji ruski napad na Gruziju nije bio ničim izazvan. U tom je kontekstu pak naglasio da su ruska vojna moć i akcija uvijek korespondirale sa skokovima cijena nafte, ruda i minerala na svjetskim monetarnim tržištima i burzama. Autor dolazi i do 2014., kad Ruska Federacija anektira Krimski poluotok. Nadalje primjećuje da ovih suvremenih događanja u Ukrajini ne bi bilo da je cjelokupni Zapad (EU te SAD sa svojim saveznicima) pravovremeno reagirao još pri spomenutom napadu Rusije na Gruziju. Vrlo direktno konstatira i da je Rusija 24. veljače 2022. gurnula u ropotarnicu povijesti tridesetogodišnji mir Europe ostvaren nakon kraja hladnoga rata te raspada „carstva zla”. Tom je sintagmom zasigurno citirao bivšega predsjednika SAD-a Ronalda Reagana (1980. – 1988.), koji ju je izrekao 1983. u glasovitom govoru danas poznatom kao „Evil Empire Speech”. Ovdje mogu primijetiti da spomenuti autor u svojim geopolitičkim razmatranjima nije uzeo u obzir ratna događanja u bivšoj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (1990. – 1999.), uzrokovana velikosrpskom agresijom na Sloveniju, Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu te na kraju Kosovo, ishodišnu točku krize bivše Jugoslavije. Na kraju predgovora Felštinski zaključuje da Vladimir Vladimirovič Putin kao čelnik Ruske Federacije ima taktički plan

podrivanja NATO-a, i to tako da se sad gotovo kao normalno govori jezikom prijetnje o mogućem nuklearnom ratu. U tom bi kontekstu, tvrdi autor, došlo do postavljanja nuklearnih glava u dvjema samoproglašenim pokrajinama Luhansku i Donjecku kao svojevrsnom grudobranu nuklearnom arsenalu u samoj Ruskoj Federaciji. Nadalje bi vrlo važnu ulogu odigrala Bjelorusija sa svojim marionetskim čelnikom Aleksandrom Lukašenkom, koja je potpuno pala pod politički i vojno-geostrateški utjecaj Ruske Federacije. Autor govori i o tome da Ukrajina ima znatne kopnene vojne snage, no ne i mornaricu u tolikoj mjeri, pa bi eventualnim prodorom Rusije prema Pridnjestrovlju te izazivanjem nove neuralgične točke Putin i Rusija svojom paukovom mrežom i kliještima prekrili Ukrajinu i s njezine zapadne strane. Tako bi prema riječima Felštinskog Ruska Federacija svojim stalnim nuklearnim prijetnjama podrivala sigurnost članica EU-a i NATO-a.

U uvodu knjige Felštinski najprije piše o svojim dvjema knjigama, objema nastalim u suautorstvu. U prvoj, naslovljenoj *Sakaćenje Rusije (Blowing Up Of Russia)*, suautor mu je bio pokojni Aleksandar Litvinjenko, bivši visokopozicionirani operativac KGB-a. Druga knjiga, *Doba ubojica (The Age Of Assassins)*, koja je također prvi put izdana na engleskom jeziku, nastala je u suautorstvu s poznatim ruskim novinarom Vladimirom Pribilovskim. Pribilovski je bio kandidat za rusku Dumu 90-ih godina, a početkom 2016. pronađen je mrtav u svojem moskovskom stanu.

Knjiga *Treći svjetski rat?* zapravo obrađuje cjelokupnu povijest Ukrajine, ukratko iznesenu u prvom poglavlju naslovljenom „Tisuću godina čekanja“, no fokus je na razdoblju njezine samostalnosti, dakle na periodu od 1991. do 2022., kad i počinje glavna agresija Ruske Federacije. Poglavlje započinje kraćim pregledom geostrateškoga položaja Ukrajine, u kojem doznajemo niz zanimljivih činjenica, primjerice da je Ukrajina jedna od najvećih zemalja Europe (veća od Francuske i Njemačke), a da je po broju stanovnika približna Španjolskoj, te da se još od ranoga srednjeg vijeka nalazi na križištu putova između Skandinavije i Srednje Europe, gdje bitnu ulogu imaju Poljska i bizantske zemlje. Srednjovjekovnu Kijevsku Rusiju osniva dinastija Rjurikovića, koja je vikinškoga podrijetla iz Skandinavije, a iz Bizanta u X. stoljeću u Kijev dolazi kristijanizacija kneza Igora i njegove države. Tako je u ranom novom vijeku Ukrajina bila glavno poprište ratova između Poljske, Rusije i Osmanskoga Carstva (bitnoga za povijest Krima), a na njezinu je tlu vezano za te ratove bila nazočna i Švedska, makar kratkotrajno.

Autori ističu da, usprkos svojoj veličini i značenju, Ukrajina nije imala povijesnu sreću jer je svoju neovisnost postigla tek u trećem pokušaju, tijekom raspadanja SSSR-a 1991. Prvi neuspjao pokušaj ostvarenja neovisnosti zbilo se u XVII. stoljeću pod vodstvom Bogdana Hmeljnickog, a drugi odmah nakon Oktobarske revolucije 1917. godine. Treći pokušaj iz 1991. bio je uspješan zbog svjetske geopolitičke situacije. Autori spominju i dva referenduma o neovisnosti održana 1991., pri čemu je drugi imao vrlo veliku izlaznost biračkoga tijela, a rezultat je bio oko 93% glasova za neovisnost Ukrajine.

Drugo poglavlje počinje činjenicom da je Ukrajina još u okvirima SSSR-a imala dosta visoku razinu poljoprivredne proizvodnje i bila bitan kotač za gospodarske prilike u SSSR-u. Zanimljivo je kako autori u kontekstu poljoprivredne tematike ni u prvom ni u drugom poglavlju uopće ne spominju *gladomor/holodomor*, koji je odnio nekoliko milijuna ljudskih života. O tom fenomenu postoje mnogi prijevori kad je riječ o političkim orijentacijama povjesničara. Pogotovo bih ovdje o njemu apostrofirao suprotstavljena razmišljanja i stajališta ne samo u kontekstu suvremenih ukrajinsko-ruskih prijevora, pa i onih prije ovoga rata, nego i u kontekstu ljevičarskih stajališta kako sa Zapada tako i iz drugih dijelova svijeta.

U poredbama dvaju ukrajinskih gradova, Kijeva i Harkiva, ističe se njihov izrazito antagonizirani odnos. Kijev je, iako glavni grad, uvijek sa zavišću gledao na Harkiv zbog njegove iznimno važne uloge još u bivšem SSSR-u kao velikoga vojno-industrijskog te sveučilišno-znanstvenog središta. Navodi se da je u Harkivu prvi put rascijepljen atom (1938.) te da su na Harkivskom sveučilištu počasne doktorate dobili mnogi međunarodni velikani znanosti i književnosti. Unatoč tomu, autori zaključuju da je Harkiv ipak ostao provincijski (!?) grad.

Dalje se razlaže o procesu raspada SSSR-a. Spominje se i neuspjeli puč tvrdolinijaša sovjetskoga obavještajno-partijskog vrha. Taj je puč, sude autori, bio pokušaj da se spriječi pravno redefiniranje SSSR-a, čiji se raspad još nije formalno-pravno dogodio te nije bio verificiran. Verifikacija se dogodila kad je stvorena Zajednica neovisnih država (ZND) u prosincu 1991., a nakon velike političke pobjede Borisa Jeljcina u kolovozu. Tada blijedi figura Mihaila Sergejeviča Gorbačova, koji je 25. prosinca 1991. dao neopozivu ostavku.

Autori dalje govore o pretpovijesti demokratskih procesa, tj. o pripremi za neovisnost država ZND-a, pa tako i Ukrajine. Konstatira se da su političku moć preuzele bivše partijsko-obavještajne strukture SSSR-a, koje preuzimaju kontrolu i nad financijskim sektorom, malim financijskim sredstvima otkupljuju velika poduzeća i privredne subjekte da bi ih zadržali u svojem vlasništvu ili prodali za vrlo velik novac. Navode pritom i da su sva novonastala poduzeća, tj. tvrtke nosile engleski naziv *invest*. Spominju se i prva dva predsjednika neovisne Ukrajine, Leonid Kravčuk i Leonid Kučma. Kravčuk je pripadao partijskoj nomenklaturi prije raspada SSSR-a, no uspio je steći naslov oca ukrajinske neovisnosti. Partijskom rukovodstvu bivšega SSSR-a pripadao je i Kučma, stoga je bio nostalgičarski raspoložen prema bivšem SSSR-u te, prema riječima autora, rusofil. Spominje se i vrlo kaotična situacija u inflatornim kretanjima između 1992. i 1994., a s tim u svezi i stalni mafijaški obračuni povezani s obavještajno-kriminalnim miljeom i podzemljem.

Sljedeća poglavlja govore o razvoju političke situacije u prvom desetljeću ovoga stoljeća. Fokus se stavlja na tzv. narančastu revoluciju, apostrofirajući dvoje političkih protagonista: Viktora Juščenka te Juliju Timošenko, koja je bila njegova politička saveznica, no poslije su postali političkim protivnicima. S tim u svezi spominju se i mnoge gospodarske malverzacije, gdje je vidnu

ulogu imala Timošenko. S druge se strane spominje vrlo mutna prošlost proruskoga predsjednika Viktora Janukoviča te njegovo manevriranje između EU-a i Ruske Federacije. Čitavo jedno poglavlje autori knjige posvećuju i trovanju Juščenka, a sve to u kontekstu priklanjanja Ukrajine EU-ovim i NATO-ovim integracijama ili Ruskoj Federaciji, za što su mahom bile dvije spomenute odmetnute pokrajine Donjeck i Luhansk. Autori citiraju Janukoviča nakon njegova svrgavanja s pozicije predsjednika Ukrajine o tome da se te dvije pokrajine neće odreći svoje ruske povijesti, tradicije i religije.

Autori u knjizi navode i fenomen tzv. banderovaca. Nakon upada nacističkoga Trećeg Reicha na teritorij SSSR-a te početnih uspjeha njemačke vojske na pozornicu stupa Stepan Bandera, ukrajinski nacionalist i suradnik njemačko-nacističkih okupacijskih vlasti. Njegova se kontroverznost ne veže samo uz progon Židova nego i Poljaka, s obzirom na to da je dio Ukrajine nakon Prvoga svjetskog rata bio unutar granica poljskoga teritorija. Također se spominju Banderini progoni Mađara. Nakon Drugoga svjetskog rata Bandera je emigrirao na Zapad, no 1959. sovjetske su ga tajne službe otrovale. Autori knjige fenomen „banderovaca” opisuju u zasebnom poglavlju, koje ima samo 3-4 stranice, stavljajući ga u kontekst višestranačkih kretanja nakon narančaste revolucije. Inače, uz „banderovce” autori navode da su u vrijeme SSSR-a svaki iskaz ukrajinskoga nacionalnog osjećaja i identiteta partijski krugovi kvalificirali kao „banderizam”.

Iduća poglavlja govore o događajima vezanim uz prosvjede na trgu Majdan u Kijevu (2013. – 2014.). Ti su događaji ključni i prijelomni za odnose Ruske Federacije prema Ukrajini. U ožujku 2014. Ruska Federacija vojno okupira poluotok Krim, čime je osporena odluka nekadašnjega predsjednika SSSR-a i predsjednika Prezidija KPSS-a Nikite Hruščova da se poluotok Krim administrativno uključi u sastav Sovjetske Socijalističke Republike Ukrajine. Ruska strana objašnjava da je Hruščov kao Ukrajinac donio vrlo subjektivnu odluku, koja je promijenila izgled političke karte SSSR-a. Pritom je zanimljivo da, govoreći o Krimu i njegovoj povijesti od najranijih antičkih vremena, autori uopće ne spominju izgon neruskoga stanovništva s poluotoka Krima: Ukrajinaca te krimskih Tatara, koji su bili raseljeni sve do arktičkoga kruga.

Jedno od poglavlja koje slijedi naslovljeno je kao retoričko pitanje: „Žele li Rusi rat?” Autori su uvjereni da bez toga naslova praktički cijela knjiga nazvana *Treći svjetski rat? Bitka za Ukrajinu* ne bi imala smisla te da on objašnjava čitav daljnji tijek događanja. Sam naslov preuzet je iz jedne sovjetske (ruske) pjesme koja je početkom 60-ih godina bila vrlo popularna u SSSR-u i zemljama sovjetskoga lagersa (Varšavskoga pakta), a prema riječima autora izvodila se i u nekim zapadnoeuropskim prijestolnicama. Ta je pjesma govorila da nakon strašnih ljudskih gubitaka u Drugom svjetskom ratu Rusi i SSSR ne žele više ratovati. No autori vrlo lucidno zaključuju da je poanta, tj. pritažena želja Rusa zapravo bila da ih se Zapad boji. Današnju ratnu situaciju u Ukrajini i oko nje autori poistovjećuju sa stanjem u Europi 30-ih godina XX. stoljeća, nakon dolaska nacista na vlast u Njemačkoj, te stalnim Hitlerovim

pretenzijama prema susjednim državama. Zbog napada na Poljsku počeo je Drugi svjetski rat. Autori pritom spominju i činjenicu da je u agresiji na Poljsku osim Trećega Reicha sudjelovao i Sovjetski Savez u duhu sporazuma Ribbentrop-Molotov od 23. kolovoza 1939. U tom se kontekstu Staljinov kompleks Poljske uspoređuje s Hitlerovim kompleksom europskoga židovstva te Putinovim kompleksom Ukrajine. Autori navode da bi Hitler možda bio upamćen kao ujedinitelj Nijemaca nakon priključenja Austrije i okupacije Češke i davanja neovisnosti Slovačkoj da nije bilo daljnjih događaja koji su Njemačku pretvorili u hrpe ruševina, a vrhunac Hitlerove zločinačke djelatnosti svakako je holokaust. Krajnju točku poraza te rasapa Trećega Reicha i njegove ideologije vide upravo u Hitlerovu antisemitizmu sa svim njegovim katastrofalnim posljedicama, a finale svih tih događaja u Nürnberškom procesu. Zanimljivo je da autori drže da je glavni krivac za dolazak Hitlera i nacista na vlast Staljin, koji je u svojem napatku poručio njemačkim komunistima da glasaju za naciste, a ne za njemačke socijaldemokrate, jer su oni prema njemu bili krivi za propast svjetske komunističke revolucije paktirajući s njemačkim građanskim strankama pred kraj 1918. te na početku 1919. u borbi protiv tzv. spartakovaca. Time je Staljin i izravni krivac za daljnji tijek povijesti koji je vodio prema Drugom svjetskom ratu. Isto tako, Staljin je onda kriv i za goleme demografske gubitke SSSR-a, a takvu ocjenu donosi i ruski povjesničar Roj Medvjedev u svojoj knjizi *Neka povijest sudi*. Prema nekim vrlo aproksimativnim kalkulacijama, SSSR je izgubio oko 15% stanovništva, civilnoga i vojnoga. No takve aproksimacije treba uzeti s velikom zadržkom jer su se granice država koje su graničile s SSSR-om, pa tako i samoga SSSR-a, uvelike mijenjale i pred sam početak Drugoga svjetskog rata i posebice nakon njega. Promjene su išle u korist bivšega SSSR-a, upravo suprotno stalno ponavljanoj tezi o teritorijalnom ugrožavanju Rusa i ruske države tijekom čitave povijesti. Napad Ruske Federacije pod vodstvom Putina na Ukrajinu autori hipotetski uspoređuju s mogućnošću da Češka Republika radi ispravljanja „povijesne nepravde”, valjda učinjene sporazumnoom disolucijom bivše Čehoslovačke, napadne Slovačku. Takav bi čin, drže, bio više nego ludost, no takva je ludost u odnosu Rusije prema Ukrajini postala stvarnost. U knjizi se spominje i malezijski zrakoplov koji su u srpnju 2014., dok je letio iznad okupiranoga istočnog teritorija Ukrajine, srušili ruski separatisti po nalogu Moskve, što je Rusija isprva negirala, a onda je to postalo bjelodano.

Jedno od posljednjih poglavlja knjige autori u cijelosti posvećuju jednom Putinovu referatu s vrlo opširnim pregledom zajedničke povijesti Ukrajine, Rusije i Bjelorusije, u kojem zaključuje da je svaka podjela između tih triju subjekata neprirodna te da je ona rezultat djelovanja vanjskih faktora, neprijateljski raspoloženih prema Rusima i Ruskoj Federaciji. Tu se, dakako, prepoznaje retorika bivšega SSSR-a.

Kao svojevrstan zaključak konstatira se da za situaciju u Ukrajini nije kriv Zapad, misleći pritom na golemu korupciju te na činjenicu da Ukrajinci nisu bili u stanju ukloniti Lenjinove spomenike oko kojih su se skupljali pristaše tijesne unije Ukrajine s Rusijom. No, kako dalje pišu, riječ je o elementima koji

se nisu htjeli vratiti u Rusku Federaciju, nego u bivši SSSR. Na kraju navode da nikako nije dobro da prilikom biranja predsjednika ili stranaka razlika u glasovima bude oko 1% jer to uvijek budi sumnje u neregularnost izbora te pridonosi nestabilnosti zemlje, kao što je to bio slučaj s Ukrajinom.

Najposlije ističem da ovu svjetski glasovitu knjigu, koja donosi kronološki presjek ukrajinske povijesti do kraja razdoblja vladavine SSSR-a te minucioznu politološku analizu njezina najsuvremenijega dijela, od početka neovisnosti do ruske agresije, preporučujem svakom koga zanima ukrajinska tema te njezini odnosi s Rusijom.

Robert Holjevac

Davor Marijan, *Bušići: Pukovnija Ante Bruno Bušić, 1. gardijska brigada HVO Ante Bruno Bušić* (Zagreb; Posušje: Udruga pripadnika postrojbe HVO „Ante Bruno Bušić” Posušje; Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2022), 439 str.

Monografija postrojbe „Ante Bruno Bušić” autora dr. sc. Davora Marijana, objavljena 2022. u izdanju Hrvatskoga memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata i Udruge pripadnika postrojbe HVO-a „Ante Bruno Bušić”, prvi je cjeloviti znanstveni prikaz neke postrojbe Hrvatskoga vijeća obrane (HVO). Na temelju opsežne dokumentacije i razgovora sa zapovjednicima i pripadnicima postrojbe autor je kontekstualizirao i opisao glavne značajke te ratni put „Bušića” od 1992. do 1995., ocijenivši ih najkvalitetnijim bojnim sastavom HVO-a unatoč brojnim teškoćama s kojima su se susretali. Djelo se sastoji od pet većih te nekoliko manjih završnih cjelina.

„Politička podloga” (str. 11–20) prva je cjelina, u kojoj je autor sažeto izložio političko i društveno stanje u Jugoslaviji 80-ih godina XX. stoljeća. Nakon smrti Josipa Broza Tita država je postupno tonula u gospodarsku krizu te se suočila s neriješenim nacionalnim pitanjem. Jugoslavenska je kriza obilježena raspravom o položaju Srbije i usponom Slobodana Miloševića, sukobom Ljubljane i Beograda te pasivnošću hrvatske politike do demokratskih promjena. Apostrofirana je i pozicija Bosne i Hercegovine u Jugoslaviji te njezina specifična uloga u ratu protiv Hrvatske. Naime, od sredine kolovoza 1991. Jugoslavenska narodna armija (JNA) napadala je Hrvatsku s teritorija Bosne i Hercegovine, odakle je dobivala i kadrovsku potporu. Nadalje, prikazan je tijek samoorganiziranja hrvatskoga naroda, koje je kulminiralo 18. studenog 1991. utemeljenjem Hrvatske zajednice Herceg-Bosne, a prethodno je započeo proces koji će dovesti do stvaranja srpske države u Bosni i Hercegovini. Autor se osvrnuo i na međunarodne pregovore i planove unutarnjega ustroja Bosne i Hercegovine.